

Jerzy Leszkowicz-Baczyński*

EWOLUCJA DZIAŁAŃ REWITALIZACYJNYCH W POLSCE. PRZEGLĄD PROBLEMATYKI

Rewitalizacja miejskich i wiejskich obszarów, w tym rewitalizacja społeczna, stanowią jeden z priorytetów polityki rozwojowej, o czym świadczy skala zaplanowanych wydatków budżetowych państwa. Już w pierwszej dekadzie obecnego stulecia programowanie polityki rozwoju kraju w znacznym stopniu uwzględniało rewitalizację obszarów zdegradowanych (Topczewska 2007), a w latach 2014-2020 na działania o takim charakterze przeznaczonych zostanie 25-26 mld złotych. Dostrzegalna jest tendencja wzrostowa dotycząca tworzenia programów rewitalizacji, które pod koniec 2018 roku utworzono w 698 miastach¹. Wartość uwzględnionych do realizacji 14,5 tysiąca projektów wynosi 47,4 mld złotych. Lokalnymi Programami Rewitalizacji dysponuje trzy czwarte (76%) ośrodków, co czyni tą formę bardziej popularną od bardziej sformalizowanych Gminnych Programów Rewitalizacji (Jarczewski, Kułaczowska 2019).

Charakterystyka dotychczasowej krajowej aktywności rewitalizacyjnej pozwala wydzielić w jej ramach etapy, z których każdy posiada specyfikę wynikającą z cech środowiska prawnego, organizacyjnego, ponadto wiedzy i przekonań ludzi. Współczesne oceny takich procesów prowadzą do konkluzji, że zwłaszcza w fazie inicjacyjnej działań rewitalizacyjnych (choć i później) widoczne były ich blokady. Dotychczasowe analizy poświęcone efektom rewitalizacji koncentrowały się głównie na studiach przypadków, co przykładowo dokumentują prace A.Tölle (2007), K. Świerczewskiej-Pietras (2009),

***Jerzy Leszkowicz-Baczyński** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie socjologia, profesor UZ, Uniwersytet Zielonogórski; zainteresowania naukowe: rewitalizacja społeczna, partycypacja społeczna, ruchy miejskie; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7955-1400>; e-mail: j.leszkowicz-baczynski@is.uz.zgora.pl

¹Dostrzegalne jest terytorialne zróżnicowanie miejskiej aktywności rewitalizacyjnej: przodują w tym zakresie województwo małopolskie (95,1%) i śląskie (87,3%). Z kolei obszarami o najniższych wskaźnikach wdrażania rewitalizacji są województwo podkarpackie (55,1%) i pomorskie (52,4%) (Jarczewski, Kułaczowska 2019).

A. Muzioł-Węclawowicz (2010), M. Nowaka (2013) czy S. Palickiego (2013). W mniejszym stopniu odnosiły się do analiz realizowanych w większej skali, jak przykładowo raporty z województw: dolnośląskiego (*Ocena oraz wyznaczenie...* 2013), kujawsko-pomorskiego (*Ewaluacja wpływu...* 2013), lubuskiego (*Wpływ projektów...* 2013), małopolskiego (*Ocena skuteczności...* 2012), opolskiego (*Rewitalizacja obszarów miejskich...* 2015), podkarpackiego (*Znaczenie projektów...* 2012), pomorskiego (*Kierunki i zasady...* 2014), śląskiego (*Rewitalizacja obszarów zdegradowanych...* 2011) i zachodniopomorskiego (*Ocena wsparcia...* 2015) (za: Kołsut 2017). Cenne opracowanie stanowi publikacja opisująca efekty rewitalizacji w Wielkopolsce (Ciesiółka, Kudłak 2015), a także analizy odnoszące się do większej liczby ośrodków (Wojnarowska 2011; Siemiński i Topczewska 2008; Siemiński 2009; Płoszaj 2011). Ważny punkt odniesienia stanowi analiza projektów rewitalizacyjnych zrealizowanych w województwie wielkopolskim na przestrzeni 1999-2015 (Kołsut 2017).

Punktem wyjścia artykułu jest teza o *rewitalizacji połowicznej*, w której efektem działań rewitalizacyjnych towarzyszy zróżnicowane spectrum ograniczeń w poprawnym ich zastosowaniu. W celu ich identyfikacji posłużono się analizą dokumentacji (projektów rewitalizacyjnych, zatwierdzonych GPR), aktów prawa, opracowaniom porównawczym w literaturze, wreszcie obserwacjom własnym autora. Mimo priorytetowego traktowania problematyki rewitalizacyjnej we współczesnym programowaniu polityki rozwoju Polski, nadal dostrzec można bariery w implementacji programów rewitalizacyjnych². Dotyczy to wielu aspektów, jednak główne zaniedbanie stanowi niewystarczające zogniskowanie działań na celach społecznych, skutkujących wzrostem identyfikacji mieszkańców z obszarem zamieszkania, wzrostem aktywności społeczności lokalnych, wzbogaceniem oferty inicjatyw kulturalnych, także poprawą sytuacji mieszkańców na rynku pracy. Dokumentują to analizy Krajowego Instytutu Rozwoju Miast i Regionów ujawniające, że tzw. działania twarde stanowią dwie trzecie (66,1%) wszystkich planowanych obecnie inicjatyw rewitalizacyjnych, podczas gdy projekty miękkie stanowią nieco ponad jedną czwartą (27,4%) z nich. W tej sytuacji pozytywne jest, że pozostałą część (11,2%) stanowią projekty mieszane, a więc łączące oba podejścia. Projekty twarde cechuje zazwyczaj kosztochłonność,

²Program Rewitalizacji Społecznej to „kompleksowy program działań obejmujących mieszkańców zdegradowanych gospodarczo obszarów, którego celem jest zminimalizowanie negatywnych skutków występujących problemów społecznych poprzez przywrócenie osłabionych lub nieistniejących więzi społecznych, odbudowę tożsamości lokalnej, poczucie odpowiedzialności i współdecydowania o użytkowaniu zajmowanej przestrzeni społecznej” (*Pilotażowe programy...* 2013).

przeznaczono na nie 41,7 mld złotych (88% nakładów), podczas gdy projekty społeczne są realizowane skromniej, co dokumentuje kwota wydatków w wysokości 5,5 mld złotych (11,6% nakładów) (Jarczewski, Kułaczkowska 2019). Pozwala to skonkludować, że miasta traktują rewitalizację jako kolejną z możliwości realizacji obligatoryjnych zadań własnych gminy. Dostrzegalna jest także tendencja do niedoceniaenia roli konsultacji społecznych jako procedury w znacznym stopniu warunkującej korzyści z rewitalizacji. Tymczasem wzrost efektywności w aplikowaniu i wdrażaniu krajowych programów rewitalizacyjnych umożliwiłaby uwzględnienie i adoptowanie w krajowych realiach doświadczeń uznanych za wzorcowe (Jadach-Sepiolo 2016, 2018; *Katalog...* 2010).

Celem artykułu jest prezentacja dotychczasowego przebiegu działań rewitalizacyjnych w kraju, zainicjowanych w efekcie zmiany transformacyjnej 1989 roku. Charakterystyka dotychczasowych dokonań umożliwi wyodrębnienie zaproponowanych w tekście, trzech okresów ich wdrażania. Odwołuje się ona do tezy, że działania rewitalizacyjne możliwe były dopiero po 1989 roku, gdy władze samorządowe stały się faktycznymi podmiotami lokalnych polityk. Choć jednocześnie warto przypomnieć poglądy uznające krajowe działania prowadzone w okresie powojennym (rekonstrukcja, noeintegracja, retrowersja) za dotychczasowe formy rewitalizacji, istniejące w PRLowskich warunkach (Parysek 2015). Uznając doniosłość ówczesnej odbudowy zniszczonej w wyniku działań wojennych substancji miejskiej uznajemy, że działania te, skupione na odbudowie budynków i infrastruktury miejskiej, w niewystarczającym stopniu odnosiły się do redukcji stanów kryzysowych i nie uwzględniały potrzeb środowisk wymagających wsparcia. Tym samym, odległe były od współczesnego rozumienia rewitalizacji. Przede wszystkim pomijano fundamentalną rolę mechanizmów partycypacji społecznej, uznawanej za priorytet we współczesnych ujęciach rewitalizacyjnych.

Przedstawiona charakterystyka sugeruje, iż wcześniejszy brak doświadczeń rewitalizacyjnych owocuje współcześnie blokadami aktywności rewitalizacyjnej, przy czym prawdopodobna jest stopniowa redukcja tego stanu w kolejnych latach. Przypomnijmy tu rozumienie rewitalizacji jako działania polegającego na „ożywieniu zdegradowanych obszarów miast, np. po-przemysłowych, którego celem jest znalezienie dla nich nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym obszary zmieniają swoją funkcję. Rewitalizacja jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do części miasta lub zespołu obiektów budowlanych, które w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych, utraciły częściowo swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie. Rewitalizacja jest w tym znaczeniu zespołem działań z zakresu budownictwa, planowania przestrzennego,

ekonomii i polityki społecznej, których celem jest doprowadzenie do ożywienia, poprawy funkcjonalności, estetyki, wygody użytkowania i jakości życia w rewitalizowanym zespole” (*Pilotażowe programy 2013*)³. W innym ujęciu rewitalizacja jest „kompleksowym procesem organizacyjnym i inwestycyjnym, prowadzącym do ożywienia zdegradowanych czy zaniedbanych terenów miejskich” (Parysek 2005, s. 11), choć ujęcie to redukuje rolę społecznego wymiaru działań. Dla uniknięcia redukcji istotnych aspektów naprawy przestrzeni społecznej przydatne jest używanie terminu *rewitalizacja społeczna*, rozumianego jako „wieloletni proces podejmowania spójnych, zintegrowanych działań, związanych z zatrzymaniem rozwoju negatywnych tendencji społecznych, przeciwdziałaniem patologiom i wykluczeniu społecznemu oraz poprawą bezpieczeństwa, inicjowany i koordynowany przez samorząd gminny i/lub jego jednostki organizacyjne w celu wyprowadzenia ze stanu kryzysowego określonych obszarów miast i gmin” (*Pilotażowe programy 2013*).

Chronologia działań rewitalizacyjnych

O ile działania określane mianem rewitalizacji zainicjowane zostały w Europie Zachodniej w latach 60. ubiegłego stulecia, to w warunkach krajowych pierwsze odniesienia do problematyki rewitalizacyjnej powstały trzy dekady później, dzięki zmianie transformacyjnej 1989 roku skutkującej wprowadzaniem nowych rozwiązań systemowych we wszystkich sferach życia publicznego⁴. Choć w realiach socjalizmu państwowego prowadzono działania w ramach ówczesnej polityki społecznej, jednakże nie mieściły się one we współczesnym rozumieniu rewitalizacji. „W okresie socjalizmu problem rewitalizacji w jej pełnym, wieloaspektowym, a przede wszystkim społecznym wymiarze nie istniał. Podobnie jak nie istniała polityka miejska *sensu stricto*. Przesłanki polityki rewitalizacyjnej stały w sprzeczności z ideologią państwa egalitarnego, zapewniającego wszystkim obywatelom dobrobyt.” (Sagan 2017, s. 104). Jedną z głównych przeszkód prowadzenia działań w zakresie odnowy polskich miast stanowił brak prawnych regulacji w zakresie rewitalizacji (Ciesiołka 2017, s. 12).

Za początek omawianej aktywności uznać więc można okres przedakcesyjny naszego kraju do Unii Europejskiej. Z wielu względów to etap pionier-

³W literaturze anglosaskiej bezpośredni odnośnik terminu rewitalizacja (*revitalisation*) jest stosowany rzadziej, w miejsce pojęć „odnowa” (*renewal*), rehabilitacja (*rehabilitation*) czy regeneracja (*regeneration*).

⁴Istnieje pogląd datujący pierwszą fazę rewitalizacji na czas przed rokiem 1989, kiedy realizowano odbudowę ośrodków staromiejskich poprzez inwestycje spółdzielcze (*Podręcznik... 2003*). Mimo finansowania ich ze środków gmin, nie stanowiły one jednak składnika szerszych programów rewitalizacyjnych.

ski, bowiem nie dysponowano wówczas sprawdzonymi narzędziami systemowymi w postaci nowoczesnych rozwiązań organizacyjnych i prawnych, umożliwiających skuteczne przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych⁵. Etap ten można datować na rok 1989, zamykając go datą akcesji Polski do Unii Europejskiej w roku 2004. Ówczesne działania wiązały się z reaktywacją historycznych centrów miejskich, które zniszczone zostały w wyniku działań wojennych. Było tak w przypadku Kołobrzegu, Elbląga, Głogowa, Szczecina i Polkowic (*Podręcznik* 2003). Niezależną kategorię działań stanowiła rewitalizacja obszarów starego budownictwa w miastach, prowadzona w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia w Szczecinie, Sopocie, Gdańsku, Gdyni, Krakowie, Dzierżoniowie, Tarnowie, Płocku, Bielsko-Białej i Lublinie. Pierwszą organizacją skupiającą uwagę na tej problematyce było założone w 1998 roku Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji (Skrzypczak, b.d. s. 6). Dalszy rozwój refleksji teoretycznej, jak i kolejne inicjatywy dotyczące łączenia instrumentów związanych z planowaniem rozwoju miast z wdrażaniem programów rewitalizacyjnych spowodowały rosnącą popularyzację tej tematyki, przekładając się na praktyczne efekty.

W początkowym etapie działania rewitalizacyjne podlegały dwojakim uwarunkowaniom – z jednej strony stanowiły reakcję na wielość powstałych w czasach peerelowskich zaniedbań technicznych, ekonomicznych i społecznych, z drugiej ich stymulatorem były żywiołowe, często niekontrolowane procesy będące pokłosiem zmian zachodzących w latach 90. (Ziobrowski i in. 2000; Zborowski, Dej 2009; Domański, Gwosdz 2010; Domański 2010). Oba typy uwarunkowań odcisnęły negatywne piętno na szansach rozwoju miast, redukując go w wymiarze planistycznym, ekonomicznym, społecznym i estetycznym. Niekiedy inwestycje rewitalizacyjne podejmowane były przez prywatnych właścicieli budynków. Współcześnie z jednej strony podkreślana jest negatywna rola pozostałości komunizmu w postaci dekapitalizacji i degradacji budynków i infrastruktury miast, z drugiej strony natomiast niekorzystne, wręcz w niektórych aspektach szkodliwe społeczno-gospodarcze skutki transformacji ustrojowej. Trzema istotnymi wyzwaniem dla podejmowanych działań rewitalizacyjnych była zwłaszcza ówczesna degradacja śródmieść (Parysek 2005), załamanie się tradycyjnego, przestarzałego technologicznie przemysłu (Domański 2000, 2001), a także jednocześnie

⁵Za główny z dokumentów prawnych regulujących ówczesną działalność rewitalizacyjną uznać można Narodową Strategię Rozwoju Regionalnego, której Priorytet D zakładał wspieranie obszarów wymagających aktywizacji społecznej i gospodarczej, zagrożonych marginalizacją, w tym struktur miejskich (Uchwała Nr 105 Rady Ministrów z 20.12.2000 r.; Monitor Polski Nr 43 z 2000 r., poz. 851). Ponadto przydatnymi narzędziami prawnymi były Strategie rozwoju województw, wynikające z Ustawy z 5.06.1998 o samorządzie województwa (Dz. U. Nr 91 z 1998 r.).

występującego kurczenia się miast (*urban shrinkage*) (Stryjakiewicz 2014; Stryjakiewicz i in. 2012). W pewnych aspektach niekorzystny charakter dla kondycji miast polskich miały także procesy globalizacyjne (*Rewitalizacja* 2003, s. 28). Próby działań rewitalizacyjnych, podejmowane w latach 90. ubiegłego stulecia, ze względu na ówczesny brak adekwatnych aktów prawa, niewielkie zaangażowanie środków finansowych, wreszcie brak przygotowanej kadry urzędniczej, trudno uznać za udane (Kołsut i in. 2017; Kaczmarek 2001; Behr i in. 2003; Skalski 2007; Ciesiółka 2014; Płoszaj 2011). W początkowej fazie wprowadzania strategii rewitalizacyjnych w niewielkim stopniu wykorzystana została szansa kopiowania udanych, zagranicznych rozwiązań w tym zakresie (Billert 2006, 2007; Wojnarowska 2011, rozdz. 6).

Jeśli uznać, że o powstaniu polityki rewitalizacyjnej świadczy uwzględnienie jej w planowaniu strategicznym, to ważną datę stanowi rok 2000, w którym przyjęto „Narodową Strategię Rozwoju Regionalnego na lata 2001-2006”. Brak doświadczeń w korzystaniu ze środków pomocy przedakcesyjnej, a z drugiej strony absencja analiz skupionych na potrzebach rewitalizacyjnych miast przesądziły jednak o niewielkiej skuteczności tamtych działań, przynajmniej jeśli chodzi o pierwsze trzy lata implantacji tej strategii (Jadach-Sepiolo 2010, s. 12). Początkowy okres wdrażania rewitalizacji cechowało nastawienie na zadania o charakterze inwestycji technicznych, a więc problematykę renowacji budynków mieszkalnych, obiektów o statusie zabytków, ponadto przestrzeni miejskiej. W drugiej połowie lat 90. aktywność rewitalizacyjną zaczęto uzupełniać o kontekst społeczny, kładąc jednocześnie nacisk na rozwój lokalny. Ta tendencja współistniała z podjęciem prac nad ustawą rewitalizacyjną, określaną wówczas roboczo jako „ustawa o odnowie miast”. „W tym okresie powstały również pierwsze koncepcje rozwijające szczegóły tak rozumianej strategii rewitalizacyjnej, budowania jej programów, projektów i planów operacyjnych, a także zasad ich wdrażania” (*Podręcznik* 2003, s. 44). Efektem prac sejmowego Biura Studiów i Ekspertyz był powstały w 1999 roku Raport nr 164, zawierający opis ówczesnego stanu rewitalizacji oraz postulaty dotyczące programów rewitalizacyjnych. Przejawem różnicowania się tej refleksji było uwzględnienie problematyki gospodarczej, dokumentowane powstawaniem zadań nastawionych na promowanie rozwoju ekonomicznego, tworzenie nowych perspektyw ekonomicznych w ówczesnych, trudnych warunkach żywiolowych procesów zmian w gospodarce kapitalistycznej (Beskid 1999; Milic-Czerniak 1999; Gardawski 2009; Męcina 2009). Orientacja ekonomiczna ówczesnych działań rewitalizacyjnych owocowała często nieprzewidzianymi, niekorzystnymi procesami społecznymi w postaci gettoizacji i gentryfikacji (Jałowiecki, Łukowski 2007). W celu przezwyciężenia dotychczasowego, zawężonego

rozumienia i praktykowania rewitalizacji, podejmowano także prace związane z opracowywaniem materiałów szkoleniowych (*Podręcznik rewitalizacji* 2003; *Rewitalizacja społeczna* [b.d.]) Zwieńczeniem prac omawianego okresu była ewolucja aktywności rewitalizacyjnej w kierunku działań nakierowanych bezpośrednio na cele społeczne, prowadzących do aktywizacji społeczności lokalnych tam, gdzie dostrzec i zdiagnozować można było symptomy ich kryzysu w postaci biedy, wykluczenia społecznego, uzależnień i bierności życiowej. Jak zaznacza Bogdan Skrzypczak „właśnie optyka społecznej zmiany – społecznej rewitalizacji – zaczyna być najbardziej inspirującym i kreatywnym elementem planowania i realizacji procesów rewitalizacji” (Skrzypczak, b.d. s. 6).

Etap drugi (2004-2015), wyznaczony akcesją Polski do struktur Unii Europejskiej, charakteryzował się stopniowym, systematycznym wdrażaniem unijnych aktów prawnych i dopasowywaniem do nich prawa krajowego, co stworzyło podstawy do unowocześnienia polityk lokalnych. Cechowało go wyraźne przyspieszenie działań z założenia służących naprawie terenów zdegradowanych (por. Kołsut i in. 2017, s. 51). W latach 2004-2006 uruchomiono m.in. środki finansowe pochodzące ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, nakierowane na obszary miejskie, przemysłowe i powojaskowe. Procesy akcesji nie oznaczały jednak równoczesnego, szybkiego tworzenia efektywnych, nowoczesnie podejmowanych procedur rewitalizacyjnych. Warto przypomnieć, że termin rewitalizacja pojawił się w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym, uchylonej jednak w roku 2009. Jak oceniają autorzy raportu przygotowanego na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: „Perspektywę 2004-2006 polityki spójności można traktować jako wstęp do rewitalizacji polskich miast.” (*Ocena* 2010, s. 6). W kolejnych latach (2007-2013) znacznie zwiększono kwoty finansowania programów rewitalizacyjnych (Jarczewski, Dej 2015). Starania w tym zakresie wzmocnione zostały niezbędną literaturą służącą ukazaniu sensu działań rewitalizacyjnych (przykładowo: Ziobrowski 2010; Bryx i in. 2010; Heller b.d.; Jarczewski, Jeżak 2010; Noworól i in. 2010; Wojnarowska 2011, *Modelowe...* 2013). Poza funkcją dydaktyczną ukazywała ona złożoność procesu rewitalizacyjnego zarówno poprzez promowanie optymalnych rozwiązań teoretycznych, np. zintegrowanego modelu rewitalizacji (Janas, Jarczewski 2010, s. 60), jak poprzez popularyzację udanych, wdrożonych w kraju programów.

Bodźcem dla działań rewitalizacyjnych w omawianym okresie stały się fundusze Unii Europejskiej, dzięki którym zrealizowano programy uwzględniające unijne standardy kooperacji. Znaczną ilość środków finansowych udało się pozyskać wówczas dzięki unijnej polityce spójności, poczynając

od pierwszego okresu programowania (lata 2004-2006). Specyfika drugiego etapu rewitalizacji wyznaczona była z jednej strony przez nowopowstałe, poakcesyjne możliwości finansowania tworzonych wówczas programów i inicjatyw zmierzających do zlikwidowania zaniedbań w sferze materialnej (zwłaszcza infrastrukturalnej), przestrzeni wielu obszarów miejskich, jak również (choć w dostrzegalnie słabszym stopniu) nakierowanych na cele zorientowane społecznie, w tym na wyrównywanie szans grup i środowisk upośledzonych w dostępie do zasobów, aktywizację społeczności lokalnych, uczenie przedsiębiorczości i reguł partycypacji⁶. Tendencja do przewagi działań „twardych” wyznacza opinię o samym terminie rewitalizacja, iż „Pomimo wielu trafnych definicji pojęcie to było wielokrotnie nadużywane, zwłaszcza na potrzeby korzystania z dostępnych środków unijnych.” (Masierek 2016, s. 19). O ile więc od momentu akcesji unijnej Polski zasadniczo powiodły się starania o pozyskanie funduszy unijnych, to z obecnej perspektywy widać, że niewystarczająco uwzględniono przy projektach ich wykorzystania cele społeczne, rozumiane jako pomoc środowiskom i kategoriom wymagającym instytucjonalnego, programowanego wsparcia. Mankamentem tamtego okresu był brak konkretnych, aktualnych rozwiązań w obrębie prawa krajowego, wyznaczających standardy procesów rewitalizacyjnych i uściślających ich cele oraz reguły postępowania (co dotyczyło zwłaszcza przyjęcia odpowiednich programów rządowych), których celem byłoby stworzenie finansowych podstaw rewitalizacji miast polskich. Niekorzystną rolę odegrał wówczas niewystarczający stan wiedzy i kompetencji w zakresie optymalnego wykorzystywania instrumentów prawnych i finansowych stanowiących podstawę programów rewitalizacyjnych. Możliwości pozyskiwania środków finansowych nie towarzyszyło jednak w tamtym czasie takie ustawienie priorytetów, by w pełni wykorzystać szanse rewitalizacji. Bowiern projekty rewitalizacyjne stanowiły zdecydowaną niewielką część polityki spójności w miastach. Dla okresu 2004-2006 wśród 31 przebadanych miast (oraz konurbacji śląskiej i trójmiejskiej) zrealizowano 99 projektów rewitalizacyjnych, co ilustru-

⁶Unijne przepisy opierały się na rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne podstawy dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 320, z późn. zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem ogólnym” (*Wytyczne* 2015).

je ówczesną, ograniczoną skalę podejmowanych działań⁷. „Interwencja publiczna w dużych miastach w ramach polityki spójności przeznaczona była przede wszystkim na budowę i modernizację infrastruktury ochrony środowiska (41,7%) oraz infrastruktury transportowej (25,8%). Istotne wsparcie otrzymał też sektor przedsiębiorstw (14,5%). Ogółem wydatki w tych trzech kategoriach interwencji stanowiły około 82% całkowitych nakładów. Pozostałe kategorie tematyczne miały na tym tle niewielkie znaczenie, a wśród nich najważniejsze były: rozwój infrastruktury społecznej (4,6%), wspieranie działalności badawczo-rozwojowej (3,5%) oraz *planowanie przestrzenne i rewitalizacja miast* (3,0%) [podkr. JLB]” (*Ocena...* 2010, s. 4).

Konkludując, w pierwszych latach omawianego okresu procesy rewitalizacyjne pojmowane w sposób kompleksowy, odchodzący od rozumienia ich istoty jako zadania głównie techniczno-remontowego, znajdowały się we wstępnej fazie. Po czterech latach od akcesji Polski do Unii jeden z głównych ekspertów w zakresie rewitalizacji uznał, że „głównym mankamentem większości podejść, tych starszych i zupełnie współczesnych, jest przewaga perspektywy ‘remontowej’ nad społecznymi problemami starych zespołów miejskich” (Herbst 2008, s. 17). Niewiele później, na początku drugiej dekady obecnego stulecia sformułowana została opinia, że w miastach wdrażających programy rewitalizacji „realizowane są właściwie wyłącznie projekty ‘twarde’, natomiast w skali kraju w zasadzie nie można mówić o realizacji społecznych celów procesu rewitalizacji” (Wojnarowska 2011, s. 216). Stopniowe udostępnianie i propagowanie udanych projektów zaowocowało tendencją się do stopniowego rozpowszechnienia dzięki publikacjom dobrze zrealizowanych, wielowymiarowych inwestycji (*Katalog* 2013, Czyżewska 2010, Brzozowy 2016, Jadach-Sepioło i in. 2018). Nie oznaczało jednak eliminacji projektów źle zaplanowanych, zawężonych w warstwie celów i planowanych efektów. Oceniając ówczesny stan krajowej rewitalizacji K. Janas i J. Jarczewski stwierdzili, że „największą słabością wielu programów rewitalizacji, było krótkookresowe, fragmentaryczne podejście, bazujące na pojedynczych projektach, bez całościowego planu, wpisującego się w strategię rozwoju miasta jako całości” (Janas, Jarczewski 2010, s. 60).

Wprowadzenie ustawy rewitalizacyjnej 18 listopada 2015 roku stanowiło podstawę wyodrębnienia trzeciego, aktualnego etapu w historii projektowania i wdrażania krajowych procesów rewitalizacyjnych⁸. Nie zapominając

⁷W Warszawie zrealizowana została największa liczba projektów rewitalizacyjnych – 11, na które przeznaczono 138 mln zł. Drugim obszarem była konurbacja śląska z dzielnicami miastami, jednocześnie z o połowę niższą skalą inwestycji (71 mln zł). (*Ocena* 2010, s. 6).

⁸Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dziennik Ustaw 2015 poz. 1777.

o wcześniejszych regulacjach prawnych, ustawa o rewitalizacji jest pierwszym kompleksowym dokumentem, który stwarza formalne reguły działań i programów rewitalizacyjnych. Dostrzegając jej niewątpliwą przydatność oraz istotną rolę w inicjowaniu i realizowaniu Lokalnych Programów Rewitalizacji nie sposób oprzeć się wnioskowi, że nie jest ona rozwiązaniem doskonałym. Z perspektywy trzech lat od jej wprowadzenia dostrzec można bowiem wiele barier utrudniających podejmowanie takiej aktywności. Także dokument Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju „Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020” służył uporządkowaniu tej problematyki. Jak zaznaczono w nim „Celem *Wytycznych* jest ujednoczenie warunków i procedur wdrażania programów operacyjnych na lata 2014-2020 w zakresie projektów realizujących cele i procesy rewitalizacji, zwanych dalej „projektami rewitalizacyjnymi” (*Wytyczne* 2015 s. 4). W celu podniesienia jakości i efektywności działań rewitalizacyjnych podejmowano także pilotażowe programy rewitalizacji po to, by uzyskać optymalne efekty. Przykładem jest projekt realizowany w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, służący wypracowaniu modelowego standardu aktywnej integracji (MSAI) którego elementy można stosować w kolejnych programach rewitalizacji. (*Modelowe rozwiązania* 2013). Jego celem był przegląd 20 pilotażowych programów realizowanych w latach 2011-2012.

Od czasu wprowadzenia ustawy rewitalizacyjnej, ostatnie lata zaowocowały zwiększeniem zarówno zakresu, jak i skali prowadzonych w kraju działań rewitalizacyjnych. Było to możliwe m.in. dzięki korzystaniu z dotacji Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W badanych przez NIK pięciu województwach łączna suma dotacji wyniosła 1.586 mln zł, co pozwala określić poziom wykorzystania dotacji na 95% (NIK 2016, s. 8).

Zakończenie

Wyróżnione w tekście etapy dokumentują stopniowy wzrost standardów wdrażania programów rewitalizacyjnych przejawiający się w coraz bardziej wieloaspektowym pojmowaniu istoty tych działań, wzroście ich jakości a przede wszystkim ujawniają wyższą efektywność w wymiarze społecznym. Z aktualnej perspektywy widać rolę ustawy rewitalizacyjnej, także dokumentów zbliżonych treściowo, zwłaszcza Krajowej Polityki Miejskiej (2015) stanowiącej akt prawa wyznaczający reguły działań. Pomyślnie, już wcześniejsze lata zaowocowały powstaniem wielu istotnych dokumentów prawnych stwarzających podstawy działań rewitalizacyjnych, jak Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, czy Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, wreszcie założeń Narodowego Planu Rewitalizacji. Tym

samym „rewitalizacja została w ostatnich latach włączona do kluczowych dokumentów kształtujących rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzenny kraju” (Ciesiółka 2017, s. 10). Drugim, istotnym bodźcem aktywności rewitalizacyjnej były źródła finansowania pochodzące z Unii, dzięki którym udało się w setkach miast osiągnąć spektakularne sukcesy. Podstawę stanowią tu przyjęte na lata 2014-2020 Polityka Spójności, Wspólna Polityka Rolna i Wspólna Polityka Rybołówstwa. Zbieżną rolę w odniesieniu do rewitalizacji pełnią krajowe i regionalne programy operacyjne, jak również wytyczne opracowywane w ministerstwach oraz urzędach marszałkowskich. Znaczna ilość przyjętych, strategicznych dokumentów prawnych (ustawy, strategie), skutkująca poprawą jakości działań rewitalizacyjnych nie oznacza, by działania podejmowane w ostatnich latach bądź współcześnie były wolne od błędów. Mimo pozytywnych, wręcz optymistycznych konkluzji raportu Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych EUROREG zakładających blisko dekadę temu (2010) znaczną poprawę sytuacji w omawianym zakresie, w tym przewidywania tendencji do „bardziej kompleksowych” inicjatyw rewitalizacyjnych, współcześnie podejmowanie inicjatywy nie zawsze należą do optymalnych.

Z perspektywy trzech dekad wdrażania rewitalizacji w kraju, jej dokonania w coraz większym stopniu zasługują na uznanie. Wpływ na tą konkluzję ma z jednej strony upowszechnianie się coraz większej liczby krajowych „dobrych praktyk” rewitalizacji, po drugie stopniowe (choć jeszcze niewystarczające) dopasowywanie rozwiązań prawnych, wreszcie, finalnie – coraz lepsze rozumienie rewitalizacji: przez pryzmat jej założeń i spodziewanych efektów.

Literatura

- BEHR I. I IN. (2003), Podręcznik rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji, Mefisto Editions, Warszawa.
- BESKID L. (1999), Wygrani/przegrani w procesie transformacji, [w:] Zmiany w życiu Polaków w gospodarce rynkowej, red. L. Beskid, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 15-27.
- BILLERT A. (2006), Problemy rewitalizacji miast w Polsce na tle doświadczeń niemieckich, Referat wygłoszony na międzynarodowej Konferencji w Lubaniu Śląskim „Rewitalizacja Miast”.
- BILLERT A. (2007), Rewitalizacja i rozwój miast w Polsce – uwarunkowania i scenariusze w świetle doświadczeń europejskich, [w:] Rewitalizacja miast

- w Polsce. Pierwsze doświadczenia, red. P. Lorens, Biblioteka Urbanisty, 10, Urbanista, Warszawa, s. 92-105.
- BRZOZOWY A., GORECKI R., HOŁDYS M., KĘDZIERSKA A., KRYSZEK-KUCEWICZ B., NIEMCZYK J., PAWLAK P., POPŁAWSKA Z., RYŚ R., SIŁUSZEK A., THEL K., TOMCZYK E. (RED.) (2016), Ludzie – Przestrzeń – Zmiana. Dobre praktyki w rewitalizacji polskich miast, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa.
- BRYX M., HERNST I., JADACH-SEPIOŁO A. (2010), Założenia krajowej polityki rewitalizacji, [w:] Założenia polityki rewitalizacji w Polsce, red. Z. Ziobrowski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- CIESIÓŁKA P. (2014), Wpływ funduszy Unii Europejskiej na proces rewitalizacji w Poznaniu na tle największych miast w Polsce, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, t. 27, s. 101-121.
- CIESIÓŁKA P., KUDŁAK R. (RED.) (2015), Rewitalizacja miast województwa wielkopolskiego, Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Poznań.
- CIESIÓŁKA P. (2017), Rewitalizacja w polityce rozwoju kraju, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 39, s. 9-28.
- CZYŻEWSKA A. (2010), Zakres opracowywania i wdrażania programów rewitalizacji. Dobre praktyki, [w:] Przykłady rewitalizacji miast, red. A. Muzioł-Węclawowicz, seria „Rewitalizacja Miast Polskich”, t. 12, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 305-330.
- DOMAŃSKI B. (2000), Restrukturyzacja terenów przemysłowych w miastach, [w:] Rewitalizacja, rehabilitacja i restrukturyzacja – odnowa miast, red. Z. Ziobrowski, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, Kraków, s. 107-142.
- DOMAŃSKI B. (2001), Przekształcenia terenów przemysłowych w województwach śląskim i małopolskim – prawidłowości i uwarunkowania, „Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG”, t. 3, s. 51-59.
- DOMAŃSKI B. (2010), Rewitalizacja miast polskich – wybrane zagadnienia, [w:] Rewitalizacja miast polskich jako sposób zachowania dziedzictwa materialnego i duchowego oraz czynnik zrównoważonego rozwoju. Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 23-50.
- DOMAŃSKI B., GWOSDZ K. (2010), Spojrzenie na problemy rewitalizacji miast w Polsce, [w:] Rewitalizacja miast polskich – diagnoza, red. Z. Ziobrowski, W. Jarczewski, Seria Rewitalizacja Miast Polskich, t. 8, Instytut Rozwoju Miast, s. 45-56.

- EWALUACJA wpływu projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach RPO WK-P na lata 2007-2013 na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów objętych rewitalizacją (2013), Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń.
- GARDAWSKI J. (2009), Orientacje wobec rynku, [w:] Polacy pracujący a kryzys fordyzmu, red. J. Gardawski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 184-229.
- HELLER C. A. (b.d.), Rewitalizacja obszarów miejskich. Praktyczny przewodnik: Jak opracować lokalny plan rozwoju? [brak miejsca wydania]
- HERBST K. (2008), Społeczny sens rewitalizacji, „Ekonomia Społeczna Teksty”, nr 3.
- JADACH-SEPIOŁO A. (2010), Rewitalizacja miast w dokumentach strategicznych w Polsce. Odniesienie do projektu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie, [w:] O budowie metod rewitalizacji w Polsce – aspekty wybrane, red. K. Skalski, Instytut Spraw Publicznych UJ, Kraków, s. 11-28.
- JADACH-SEPIOŁO A. (RED.) (2016), Ludzie. Przestrzeń. Zmiana. Dobre praktyki w rewitalizacji polskich miast, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa.
- JADACH-SEPIOŁO A., KUŁACZKOWSKA A., MRÓZ A. (RED.) (2018), Rewitalizacja w praktyce. Modele rozwiązań jako rezultaty konkursu Modelowa Rewitalizacja Miast i pilotaży w zakresie rewitalizacji, Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa.
- JAŁOWIECKI B., ŁUKOWSKI W. (RED.) (2007), Gettoizacja polskiej przestrzeni miejskiej, Scholar, Warszawa.
- JANAS K., JARCZEWSKI W. (2010), Model procesu rewitalizacji – poziom lokalny, [w:] K. Janas, W. Jarczewski, W. Wańkowicz, Model rewitalizacji miast, Instytut Rozwoju Miast, Kraków,
- JARCZEWSKI W., DEJ M. (2015), Rewitalizacja 2:0. Działania rewitalizacyjne w Regionalnych Programach Operacyjnych 2007-2013 – ocena w kontekście nowego okresu programowania, „Studia Regionalne i Lokalne”, 1(59), s. 104-122.
- JARCZEWSKI W., JEŻAK J. (2010), System monitorowania rewitalizacji, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- JARCZEWSKI W., KUŁACZKOWSKA A. (RED.) (2019), Raport o stanie polskich miast. Rewitalizacja, Obserwatorium Polityki Miejskiej Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa-Kraków.

- KACZMAREK T. (2001), Rewitalizacja miast w Polsce na tle doświadczeń europejskich, [w:] Nowoczesne zarządzanie rozwojem miast, red. A. Billert, Projekt Tempus-Phare, Słubice, s. 106-114.
- KATALOG dobrych praktyk programów rewitalizacji społecznej (2013), Invent Grupa Doradztwa i Treningu Sp. z o.o. na zlecenie Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich [brak miejsca wydania].
- KIERUNKI i zasady wspierania działań społecznych ukierunkowanych na aktywizację społeczną i gospodarczą zdegradowanych obszarów miejskich w subregionalnych i regionalnych ośrodkach rozwojowych województwa pomorskiego w kontekście perspektywy finansowej UE 2014-2020 (2014), Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk.
- KOŁSUT B., CIESIÓŁKA P., KUDŁAK R. (2017), Działania rewitalizacyjne w miastach województwa wielkopolskiego w latach 1999-2015 oraz ich efekty, „Studia Regionalne i Lokalne”, s. 50-68.
- MASIEREK E. (2016), Aktualne wyzwania rewitalizacyjne polskich miast na tle ich dotychczasowych doświadczeń, „Problemy Rozwoju Miast, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast”, Rok XIII, Zeszyt IV/2016, s. 19-29.
- MILIC-CZERNIAK R. (1999), Zachowania przystosowawcze do nowych warunków ekonomicznych, [w:] Zmiany w życiu Polaków w gospodarce rynkowej, red. L. Beskid, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 54-71.
- MĘCINA J. (2009), Najważniejsze cechy i wyzwania polskiego rynku pracy, [w:] Polacy pracujący a kryzys fordyzmu, red. J. Gardawski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 307-342.
- MODELOWE rozwiązania w zakresie aktywnej integracji (2013), Invent Grupa Doradztwa i Treningu Sp. z o.o. na zlecenie Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich [brak miejsca wydania].
- MUZIOL-WĘCŁAWOWICZ A. (RED.) (2010), Przykłady rewitalizacji miast, „Rewitalizacja Miast Polskich”, tom 12, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- NOWAK M. (2013), Niezrealizowana rewitalizacja jako niedoskonała gentryfikacja. Analiza procesu ożywiania poznańskiej Śródki, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, r. LXXV, z. 3, s. 229-249.
- NOWORÓL A., NOWORÓL K., HAŁAT P. I IN. (2010), Regionalny kontekst krajowej polityki rewitalizacji, [w:] Założenia polityki rewitalizacji w Polsce, red. Z. Ziobrowski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- NIK o rewitalizacji zdegradowanych obszarów miast. (2016), 14 września 2016. Najwyższa Izba Kontroli, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-rewitalizacji-zdegradowanych-obszarow-miast-0916.html> [data dostępu: 25.10.2018].

- OCENA wpływu polityki spójności na rozwój miast polskich (2010), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- OCENA wsparcia w obszarze rewitalizacji w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013 oraz identyfikacja potencjału i potrzeb regionu w zakresie rewitalizacji, (2015), Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin.
- OCENA oraz wyznaczenie pożądanych kierunków działań rewitalizacyjnych realizowanych w ramach Priorytetu IX RPO WD „Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska (Miasta) (2013), Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- OCENA skuteczności zastosowania wybranych mechanizmów programowych wpływających na efekty wdrażania Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego, w tym planów rozwoju uzdrowisk oraz programów rewitalizacji (2012), Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.
- PALICKI S. (2013), Rewitalizacja a rynek nieruchomości mieszkaniowych. Przypadek poznańskiej Śródki, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, r. LXXV, z. 3, s. 209–28.
- PARYSEK J. J. (2005), Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- PARYSEK J. J. (2015), Rewitalizacja miast w Polsce: wczoraj, dziś i być może jutro, „Studia miejskie”, tom 17.
- PILOTAŻOWE programy rewitalizacji społecznej realizowane w partnerstwach lokalnych. Dokumentacja konkursowa (2013), Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, [w:] Katalog dobrych praktyk programów rewitalizacji społecznej (2013), Invent Grupa Doradztwa i Treningu Sp. z o.o. na zlecenie Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich [brak miejsca wydania].
- PŁOSZAJ A. (2011), Rewitalizacja miast w polityce spójności 2004-2006, „Studia Regionalne i Lokalne”, wydanie specjalne, s. 84-97.
- PODREČNIK rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji (2003), Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast, Warszawa.
- REWITALIZACJA: pojęcie – przedmiot – cel- uwarunkowania (brak autora) (2003), [w:] Podręcznik rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast, Warszawa, s. 16-28.

- REWITALIZACJA obszarów zdegradowanych – ocena procesu i identyfikacja pożądaných kierunków działania podmiotów publicznych i prywatnych w województwie śląskim (2011), Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice.
- REWITALIZACJA społeczna, od aktywizacji do rozwoju lokalnego (b.d.), publikacja opracowana na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego przez Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu [brak miejsca wydania].
- REWITALIZACJA obszarów miejskich oraz zagospodarowanie terenów zdegradowanych w województwie opolskim (2015), Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole.
- SAGAN I. (2017), Miasto. Nowa kwestia i nowa polityka, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- SKALSKI K. (2007), Programy rewitalizacji w Polsce – bilans, perspektywy, zarządzanie, [w:] Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia, red. P. Lorens, seria „Biblioteka Urbanisty”, t. 10, Urbanista, Warszawa, s. 66-91.
- SKRZYPCZAK B. (b.d.), Wstęp, [w:] Rewitalizacja społeczna. Od aktywizacji do rozwoju lokalnego, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji (brak miejsca wyd.).
- SIEMIŃSKI W., TOPCZEWSKA T. (2008), Ocena programów i projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach Działania 3.3. Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojenne ZPORR. Wnioski na przyszłość, http://www.archiwum.ewaluacja.gov.pl/Wyniki/Documents/4_030.pdf [data dostępu: 25.07.2016].
- SIEMIŃSKI W. (2009), Efekty rewitalizacji miast podjętej w wyniku wsparcia Unii Europejskiej w okresie finansowania 2004-2006, „Samorząd Terytorialny”, nr 5, s. 17-42.
- STRYJAKIEWICZ T. (RED.) (2014), Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- STRYJAKIEWICZ T., CIESIÓŁKA P., JAROSZEWSKA E. (2012), Urban shrinkage and the post-socialist transformation: The case of Poland, “Built Environment”, t. 38, nr 2, s. 197-213.
- ŚWIERCZEWSKA-PIETRAS K. (2009), Rewitalizacja zamknięta jako przykład zagospodarowania przemysłowego obszaru Łodzi, „Prace Komisji Geografii Przemysłu”, nr 12, s. 173-181.
- TOPCZEWSKA T. (2007), Rewitalizacja miast w polityce państwa, „Człowiek i Środowisko”, 31(1-2), s. 5-35.

- TÖLLE A. (2007), Proces rewitalizacji miasta na przykładzie Poznania, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2, s. 46-58.
- WOJNAROWSKA A. (2011), Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Przykłady praktyczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WPLYW projektów zrealizowanych w ramach Priorytetu IV. LRPO Działanie 4.3 Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich na ożywienie gospodarcze zdegradowanych obszarów oraz na uzdrowienie ich funkcji społecznych i kulturalnych (2013), Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, Zielona Góra.
- WOJNAROWSKA A. (2011), Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Przykłady praktyczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WYTYCZNE w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 (2015), Minister Infrastruktury i Rozwoju MIiR/H 2014-2020/2001/07/2015, Warszawa.
- ZBOROWSKI A., DEJ M. (2009), Ocena stopnia zaawansowania zjawisk degradacji społecznej, procesy polaryzacji i segregacji, [w:] Demograficzne i społeczne uwarunkowania rewitalizacji miast w Polsce, red. A. Zborowski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 93-125.
- ZIOBROWSKI Z. (RED.) (2010), Założenia polityki rewitalizacji w Polsce, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- ZIOBROWSKI Z., PTASZYCKA-JACKOWSKA D., RĘBOWSKA A., GEISSLER A. (RED.) (2000), Rewitalizacja, rehabilitacja i restrukturyzacja - odnowa miast, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział. w Krakowie, Kraków.
- ZNACZENIE projektów realizowanych w ramach RPO WP dla rozwoju miast województwa podkarpackiego (2012), Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów.

Jerzy Leszkowicz-Baczyński

**EVOLUTION OF REVITALISATION ACTIVITIES IN POLAND.
REVIEW OF THE ISSUES**

Keywords: social revitalization, urban regeneration, revitalization act, obstacles to revitalization.

Revitalization activities have become an important component of contemporary urban policy. The author assumes that their beginning was marked by transformational changes at the turn of the 1980s and 1990s, resulting in an increase in the powers of municipal authorities. However, the very beginnings of revitalization were far from the correct understanding of the essence of this process, and the tasks performed consisted mainly in technical and renovation tasks. The evolution of the understanding of revitalization, aiming at perceiving it as a multi-stage process, long-term and serving primarily to improve the quality of life, enabled the author to distinguish three turning points in its history. The first was the systemic transformation, creating the framework for a modern urban policy. The second one was Poland's accession to the European Union, which enabled a wide use of EU funds to improve the parameters of urban life. The third is the implementation of the revitalization act: a document defining the tasks of the participants on the one hand, and the objectives of revitalization programs on the other. Although at present this activity is still subject to various restrictions, progress is visible in many already implemented activities.

Jerzy Leszkowicz-Baczyński

**EWOLUCJA DZIAŁAŃ REWITALIZACYJNYCH W POLSCE.
PRZEGLĄD PROBLEMATYKI**

Słowa kluczowe: rewitalizacja społeczna, rewitalizacja miast, ustawa rewitalizacyjna, blokady rewitalizacji.

Działania rewitalizacyjne stały się ważnym składnikiem współczesnej polityki miejskiej. Autor przyjmuje, że ich początek wyznaczyły przemiany transformacyjne z przełomu lat 80. i 90. ubiegłego stulecia, skutkujące zwiększeniem uprawnień władz samorządów miejskich. Same początki rewitalizacji odległe były jednak od poprawnego pojmowania istoty tego procesu, a realizowane zadania opierały się głównie na zadaniach o charakterze techniczno-remontowym. Ewolucja pojmowania rewitalizacji, zmierzająca do postrzegania jej jako procesu wieloetapowego, wieloletniego i służącego przede wszystkim podnoszeniu jakości życia, umożliwiła autorowi wydzielenie trzech punktów zwrotnych w jej historii. Pierwszym była transformacja systemowa, tworząca ramy dla nowoczesnej polityki miejskiej. Za drugi uznano wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, umożliwiające

szerokie korzystanie z funduszy unijnych dla poprawy parametrów życia miejskiego. Trzeci stanowi wdrożenie ustawy rewitalizacyjnej, stanowiącej dokument określający z jednej strony zadania uczestników, z drugiej cele programów rewitalizacji. Choć aktualnie aktywność ta nadal podlega różnym ograniczeniom, to jednak widoczny jest postęp w wielu zrealizowanych już działaniach.